

НИЖНИК

Світлана Володимирівна,
кандидат історичних наук,
директор наукової бібліотеки
Уманського національного
університету садівництва
cvetn@metf.ua
(м. Умань)

**ПЕРША ВСЕУКРАЇНСЬКА НАРАДА З ПИТАНЬ САДІВНИЦТВА 1928 р.
В ІСТОРІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ДОСЛІДНОЇ СПРАВИ**

Історична розвідка присвячена вивченню розвитку організації українського промислового садівництва на початку ХХ ст., зокрема Першої Всеукраїнської наради з питань садівництва (1928). Основна увага зосереджується на вирішенні завдань із здійснення реконструктивних заходів щодо розвитку українського садівництва. Охарактеризовано основні провідні напрями роботи: питання помологічного характеру, питання розсадницької справи й питання щодо організації групових садів. Одними із першочергових завдань для українського садівництва нарада визнала створення комплексних зональних дослідних станцій та організацію в Україні Інституту садівництва з мережею комплексних зональних станцій. Доведено, що Перша Всеукраїнська нарада поклала початок широкомасштабним роботам у напрямі організації та реорганізації вітчизняного садівництва. Дослідження виконувалося із застосуванням загальнонаукових: аналіз, синтез та історичних методів.

***Ключові слова:** українське садівництво, Перша Всеукраїнська нарада з садівництва, помологія, розсадники, Інститут садівництва, В. Смирненко, дослідна справа.*

**THE FIRST ALL-UKRAINIAN HORTICULTURAL CONFERENCE 1928
IN THE HISTORY OF AGRICULTURAL RESEARCH WORK**

This historical exploration is devoted to the study of the development of Ukrainian industrial horticulture organization at the beginning of the twentieth century, in particular the First All-Ukrainian Horticultural Conference (1928). The main attention is focused on solving issues on the transfer of reconstructive measures for the Ukrainian horticulture development. The main directions of work are

described, such as: issues on pomology and seedlings planting, as well as the organization of group gardens. The conference recognized the creation of integrated zonal research stations and the establishment of the Institute of Horticulture with a network of integrated zonal stations in Ukraine, to be the high-priority tasks for Ukrainian horticulture. It is proved that the First All-Ukrainian Conference initiated the large-scale works in the direction of organizing and reorganizing domestic horticulture. The author carried out her historical exploration using general scientific methods: analysis, synthesis and historical methods.

Keywords: *Ukrainian gardening, First All-Ukrainian Horticultural Conference, pomology, nursery, Institute of Horticulture, V. Simirenko, research case.*

ПЕРВОЕ ВСЕУКРАИНСКОЕ СОВЕЩАНИЕ ПО ВОПРОСАМ САДОВОДСТВА 1928 г. В ИСТОРИИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ОПЫТНОГО ДЕЛА

Историческая разведка посвящена изучению развития организации украинского промышленного садоводства в начале XX в., в частности Первого Всеукраинского совещания по вопросам садоводства (1928). Основное внимание сосредотачивается на решение вопросов по переводу реконструктивных мероприятий по развитию украинского садоводства. Охарактеризованы основные ведущие направления работы: вопросы помологического характера, вопросы питомнического дела и вопросы по организации групповых садов. Одними из первоочередных задач для украинского садоводства совещание признало создание комплексных зональных опытных станций и организации в Украине Института садоводства с сетью комплексных зональных станций. Доказано, что Первое Всеукраинское совещание положило начало широкомасштабным работам в направлении организации и реорганизации отечественного садоводства. Исследование выполнялось с применением общенаучных: анализ, синтез и исторических методов.

Ключевые слова: *украинское садоводство, Первое Всеукраинское совещание по садоводству, помология, питомники, Институт садоводства, В. Симиренко, исследовательское дело.*

Садівництво – одна з важливих галузей сільськогосподарського виробництва, в завдання якої входить виробництво плодів ягідних та плодових культур. Саме тому завдання із здійснення реконструктивних заходів щодо розвитку українського садівництва було чи не основним у програмі засідань з'їздів як регіонального так і Всеукраїнського масштабу. До таких слід віднести і Першу Всеукраїнську нараду з питань садівництва, що відбулася 9–13 вересня 1928 р.

Виконаний історіографічний аналіз джерел засвідчив, що історіографія теми дослідження доволі обмежена. Наукові розвідки не мали узагальнюючого характеру та відзначались епізодичністю й фрагментарністю. Аналіз історіографії засвідчує, що окремі аспекти зазначеної теми знайшли деяке наукове висвітлення [1; 2; 3; 4], але у цілому вона залишається перспективною для подальшого дослідження.

Метою статті є висвітлення історичних аспектів теорії і методології становлення вітчизняного садівництва за допомогою застосування загальнонаукових принципів історичної достовірності, наукової об'єктивності та наступності, загальнонаукових: аналіз, синтез та історичних методів.

Як показує історія, в Україні садівництво виникло і розвивалося з давніх часів. До кінця XIX ст. плодівництво здебільшого мало споживчий характер та розвивалося в поміщицьких маєтках і монастирях, на присадибних землях селян. На початку XX ст. українське садівництво з його надзвичайно дрібними розмірами, споживчим характером та малоцінним добором сортів, потребувало перебудови всього плодівництва на промислових підставах, на підставі великого усупільненого виробництва. У зв'язку з цим виникло завдання стандартизації сортів українських садів та розвиток розсадницької справи, як основи розвитку промислового плодівництва.

Для вирішення завдань із здійснення реконструктивних заходів щодо розвитку українського садівництва уже давно відчувалася потреба в широкому обговоренні їх за участю представників науки й практики. З часу першого агрономічного з'їзду у 1920 р. Народний комісаріат земельних справ УСРР періодично скликав спеціальні наради в справі спецкультур, але ці наради проводилися за участю обмеженої кількості представників колишніх губерній. З моменту переходу на округову адміністративну систему в період найінтенсивнішої роботи, особливо гостро почала відчуватися потреба всебічно обговорити справи раціональної організації селянського садівництва, виходячи з досвіду, що його набули упродовж цих років, а також з організації

виробництва посадкового матеріалу та виточення промислового асортименту дерев, відповідно повітових районів.

За ініціативою Народного комісаріату земельних справ УСРР на Мліївській дослідній станції 9–13 вересня 1928 р. відбулася Перша Всеукраїнська нарада з питань садівництва [5]. Це була перша поширена Нарада, в якій брали участь представники центральних і місцевих установ та робітники дослідних установ.

Успішне завершення будівництва Будинку науки Мліївської садово-городньої станції на початку літа 1928 р. дозволило професору Володимиру Львовичу Симиренку провести 9–13 вересня Першу всеукраїнську нараду з садівництва. Вона стала фактично першим Всесоюзним з'їздом садівників [5]. Одними із першочергових завдань для українського садівництва нарада визнала створення комплексних зональних дослідних станцій та організацію в Україні Інституту садівництва з мережею комплексних зональних станцій.

Ще за часів гетьманщини, була проведена схожа нарада у Всеукраїнському масштабі. Проте досить ясно, що вона не могла мати ні тих результатів, ні тих завдань, на що сподівалися організатори Всеукраїнської Народи, яка була першою за часів Радянської Влади. У 1924 р. відбулася агрономічна нарада, на якій справу садівництва не розглядали, як самостійний напрям. Тут же лише справа садівництва постає, як питання, що має величезне значення для сільського господарства країни.

Метою організаторів Народи було дати повну картину стану садівництва у різних округах України. Не було такого округу в Україні, де не було б садівництва, але не скрізь однаковою мірою доводилося господарювати. Адже, в першу чергу, слід пам'ятати, що в природно-історичному відношенні Україна мала низку особливостей: з південного заходу на північний схід її перетинав гребінь високого тиснення повітря, який ще називають віссю за тропічного максимуму, що розділяв Україну на дві кліматичні частини. Одна мала відносно вологий клімат, достатню кількість опадів та хмарності, а інша – протилежні кліматичні ознаки: відносно посушливий клімат, низьку вологість повітря та незначну кількість опадів.

У доповіді В.Л. Симиренко зазначав, що «план розвитку промислового плідівництва не може базуватися лише на факторах природно-історичного районування, потрібний також додатковий аналіз факторів економічного порядку. Лише взявши до уваги сукупність перших і других можна правильно планувати план заходів. Тому, доповнюючи природно-історичну характеристику окремих районів України, потрібно додати й економічну характеристику їх» [5].

Відповідно до завдань Народи, робота її проводилася в трьох провідних напрямках: питання помологічного характеру, питання розсадницької справи й питання щодо організації групових садів.

Перш за все, важливим було врегулювання справи садівництва, надання їй такого напрямку, за яким можна було правильно її опрацювати. Потрібно було зазначену галузь перетворити в промислове товарове садівництво – було першим завданням наради. Тому важливим було створення таких асортиментів, які б відповідали цій меті. Таку роботу проводила Головна помологічна комісія ще у 1924 р., але її результати у той час не задовольняли запити, так як асортимент тоді було вироблено у масштабі колишніх губерній. Важливим було завдання ближчого підходу до округ і окремих районів, до місцевих потреб, властивостей клімату, ґрунту тощо. Крім того, у зв'язку з розвитком експорту, перед українським садівництвом постало завдання виробити такі асортименти, що відповідали вивезенню на далекі закордонні ринки.

У плідівництві значення сорту мало більше значення, ніж у інших галузях сільського господарства через довговічність плодкових дерев. Помилка в доборі сортів, що її одного разу зробили, закладаючи сад, нарікала на безприбутковість або втрату насаджень. Незважаючи на такі прогнози, що були основою організації промислового плідівництва, до 1928 р. було зроблено порівнюючи дуже мало щодо вивчення самих сортів. Так і того, як вони ставляться до різних екологічних умов зростання та визначення певних груп сортів, щоб їх у масовому масштабі поширювали в межах територіальних граней.

Вивчати сорти почали, коли було організовано дослідні установи з плідівництва. Як показав час, цю роботу не здійснювали у широкому масштабі і не охоплювали всіх найважливіших напрямів дослідження. Тут не можна не відзначити починань Українського інституту прикладної ботаніки, які у той час були направлені на створення мережі екологічних садів для дослідження сортів.

Ключовим завданням плідівництва, як і інших підгалузей сільського господарства, є підвищення ефективності сорту. На цьому наголошував і В.Л. Симиренко: «Помилка в доборі сортів, що її одного разу зробили, закладаючи сад, назнаменує безприбутковість» [6]. Саме тому він уважно підходив до районування сортів і висловлював жаль, що таку важливу роботу виконували хаотично: «Виробку асортиментів проводили скоками, коли-неколи до цієї праці вертались, робили невелику й несистематичну роботу й знову на довгий час її залишали» [6].

З підвищенням зацікавленості до промислового садівництва вчений приділяв велику увагу встановленню промислових асортиментів. Для цього на його пропозицію в 1923 і 1924 рр. було створено помологічні комісії при губземвідділах і головну комісію при Народному комісаріаті земельних справ УРСР і під їх керівництвом підготовлено губернські асортименти, які залишалися чинними до 1928 р. Всього до проектів породно-сортowego районування було включено 945 сортів плодovих культур. Але вони не повною мірою відповідали вимогам промислового плідівництва. Тому помологічні комісії після доопрацювання сортименту надсилали проекти районування в округах на Всеукраїнську нараду з садівництва.

Узагальнюючи матеріали окружних помологічних комісій, В.Л. Симиренко заявив у доповіді: «Прибутковість садових насаджень підвищується паралельно зменшенню кількості сортів, що їх культивують, та збільшенню торговельних мас продукції» [5], і рекомендував значно скоротити число вирощуваних сортів плодovих культур.

За підсумками дискусії Нарада прийняла до районування в Україні 136 сортів, у тому числі 47 – яблунь, деталізувавши сортимент у 14 округах.

Володимир Львович одним з перших висловив думку про необхідність прогнозування попиту на плодovu продукцію. Він досліджував сорти, що користувалися попитом у різні періоди, і помітив, що промислові асортименти не могли перебувати в непорушних та незмінних формах. Сорти еволюціонували під впливом нових економічних потреб і наукових досягнень у сортознавстві.

Друге завдання наради було пов'язане з координацією роботи Українських овочевих розсадників. Історія українського плodівництва цілком стверджує існування еволюції в промисловому асортименті. При такому становищі цілком природно день у день виконувати роботу, що до виробки промислових асортиментів, виключаючи гірші сорти та замінюючи їх кращими. Безупинний величезний ріст насаджень промислових садів у межах майже всієї України потребував, щоб асортименти масового поширення для окремих природних районів були визначені швидко й правильно. В Україні до 1928 р. не було організовано роботи щодо визначення сортів та сортової апробації. Повсюди можна було спостерігати різноманітні за сортовим складом сади, й разом з тим розсадники для розведення дерев щороку потребували великої кількості живців і придбати їх часом було важко. Крім того, досліджувати сорти без правильного сортового визначення також було неможливим.

Створення стандартних асортиментів у садівництві України стартувало у 1923 р., коли при Наркомземі України було організовано Головну помологічну комісію під керівництвом В.Л. Симиренка. Але тільки після Першої Всеукраїнської наради з питань садівництва, що ухвалила організацію ведення «Всеукраїнської помологічної книги», основним завданням якої було всебічно вивчати й стандартизувати асортименти плодovих культур [4]. Як результат, була створена картотека багатьох тисяч маточних дерев, ретельно досліджених, пронумерованих, із зазначенням точних адрес на теренах України. Вся ця гігантська робота виконувалась на Мліївській зональній дослідній станції плодovого та ягідного господарства, яку очолював В.Л. Симиренко.

Третє завдання Першої Всеукраїнської наради з питань садівництва полягало в тому, щоб розв'язати низку проблем щодо організації групових садових насаджень. Зазначена справа була нова й важлива, тому щоб забезпечити її розвиток, довелося розпочати з підготовчих робіт: ознайомити селянство з основами організації цієї нової форми селянських промислових садків через агропропаганду, доповіді на з'їздах та нарадах, курси, лекції та екскурсії до великих садових масивів.

Заслухавши доповіді представників округів про практику організації групових садів та заходи щодо забезпечення їх нормального розвитку, Нарада, внаслідок обговорення доповідей, відзначила, що ідея групових насаджень, як нова форма організації усуспільненого промислового селянського садівництва, набула широкого визнання на території України й мала значні досягнення. В той же час Нарада констатувала низку обставин, що перешкоджали роботі в організації групових насаджень: недостатнє державне кредитування на придбання посадкового матеріалу, загальну нестачу посадкового матеріалу, недостатню кількість радонових фахівців-інтенсивників та велику перевантаженість їх не за прямим призначенням та ін.

У своїй доповіді на окремому статуті М.Л. Щербина зазначав «Після всіх попередньо організаційних робіт під час землевпорядження 1926/28 рр. уже можна було одвести землі під групові садки, однак виникали не поодинокі випадки, особливо ж це стосується нездорових у цій справі тенденцій деяких землевпорядників, що за для полегшення проведення земле відводів під групові садки ідуть у бік найменшого опору і відводять землі на ці садки переважно непридатні. Цим в основі підривається рентабельність таких садків, це б то порушується відразу мета «товариства по насадженню та догляду групового саду» [5].

Згідно списку делегатів Першої Всеукраїнської наради з питань садівництва взяли участь 155 осіб: як відомі вчені, так і практичні робітники, так і робітники досвідних установ. Серед яких: В.Г. Аверін, О. І. Боргардт, М.М. Грюнер, В.В. Пашкевич, А.А. Піонковський, Л.М. Ро, В. Самиренко,

М.Е. Сафронов, І.Д. Шимановіч, О.Я. Яната, Ю.І. Ячевський та інші [5]. Всі вони забезпечили вперше найповнішу проробку питань, що стояли перед Народою та дали цінний матеріал для подальшої роботи. Згодом багато з прийнятих резолюцій були втілені у життя.

Отже, спеціальна Народа з садівництва мала особливе значення, оскільки вона була першим кроком у справі становлення і розвитку організації українського промислового садівництва з участю науковців та широких верст периферійних робітників. Вона стала фактично першим Всесоюзним з'їздом садівників. Одними із першочергових завдань для українського садівництва Народа визнала створення комплексних зональних дослідних станцій та організацію в Україні Інституту садівництва з мережею комплексних зональних станцій. Таким чином, Перша Всеукраїнська нарада поклала початок широкомасштабним роботам у напрямі організації та реорганізації вітчизняного садівництва.

Список використаних джерел та літератури

1. Омельченко І. К., Гриник І. В. Садівнича наука України : минуле, сьогодення, перспективи. Київ : Преса України, Інститут садівництва НААН, 2012. 528 с.
2. Чендлер У. Плодовый сад. Москва : Сельхозиздат, 1960. 620 с.
3. Кривда І., Токар Л. Садівництво. Київ, 1960. 342 с.
4. Шабловський Б. Провідні сорти плодкових культур УРСР / Укр. н.-д. ін-т плідівництва. Київ. 1937.
5. Праці Мліївської садово-городньої дослідної станції / за ред. О. В. Волошінова, В. Л. Смиренка. Мліїв, 1929. 181 с.
6. Смиренко В. Л. Общий отчет по Млеевской садово-городной опытной Станции за годы 1921–1927. Мліїв. 1928. 62 с.
7. Карпенчук Г. К. Частное плодоводство. Киев : Вища школа, 1984. 290 с.
8. Куян В. Г. Плідівництво. Київ : Аграр. наука, 1998. 472 с.

References

1. Omelchenko, I. K. and Hrynyk, I. V. (2012). *Sadivnycha nauka Ukrainy : mynule, sohodennia, perspektyvy* [Horticulture of Ukraine : past, present, prospects]. Kyiv. 528. [in Ukrainian].
2. Chendler, U. (1960). *Plodovyi sad* [Fruit Garden]. Moskva, 620. [in Russian].

3. Kryvda, I. and Tokar, L. (1960). *Sadivnytstvo* [Gardening]. Kyiv. 342. [in Ukrainian].

4. Shablovskyi, B. (1937). *Providni sorty plodovykh kultur URSS* [Leading varieties of fruit cultures of the Ukrainian SSR]. Kyiv. [in Ukrainian].

5. Voloshinov, O. V. and Symyrenko, V. L. eds. (1929). *Pratsi Mliivskoi sadovo-horodnoi doslidnoi stantsii* [Works of Mlyevsky garden-garden experimental station]. Mliiv. 181. [in Ukrainian].

6. Symyrenko, V. L. (1928). *Obshchyi otchet po Mleevskoi Sadovo-Horodnoi Opytnoi Stantsyy za roky 1921–1927* [General Report on the Mleevskoy Sadovo-Gorodnaya Experimental Station for the years 1921–1927]. Mliiv. 62. [in Russian].

7. Karpenchuk, H. K. (1984). *Chastnoe plodovodstvo* [Private fruit growing]. Kyev. 290. [in Russian].

8. Kuian, V. H. (1998). *Plodivnytstvo* [Fruit production]. Kyiv. 472. [in Ukrainian].

Рецензент:

Коваленко Н.П., д.і.н., с.н.с.

Надійшла до редакції 10.12.2018 р.